

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Kaldenbach Krzysztof

Author: Teresa Banaś

Citation style: Banaś Teresa. (2005). Kaldenbach Krzysztof. W: J. Lyszczyna, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 1" (S. 68-70). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

K

KALDENBACH KRZYSZTOF (1613—1698), poeta, filolog.

Urodził się 11 sierpnia w Świebodzinie na Ziemi Lubuskiej jako syn mieszczanina. Był narodowości niemieckiej, ale, jak podają badacze (m.in. E. Rabowicz), uważał się za Ślązaka. Nauki wstępne pobierał najprawdopodobniej w miejscu zamieszkania, a później studiował we Frankfurcie nad Odrą. Takie przypuszczenie można wysnuć na podstawie zniekształconego wpisu do matrykuły uniwersyteckiej przy dacie 1628: „Christophorus Caldenbach Svibusiensis puer”. Studia kontynuował w Królewcu, a dowiadujemy się o tym z dwóch zapisów na tamtejszy uniwersytet (z lat 1631 i 1633). Po odbyciu studiów (1639) został nauczycielem greki w tzw. staromiejskiej szkole w Królewcu. Powołano go na prorektora tejże szkoły 27 sierpnia 1646 r. Jako wykładowca poezji i retoryki organizował dla młodzieży imprezy teatralno-muzyczne, oparte na wymyślanych przez siebie tekstach i melodiach. Dochowały się do dziś teksty: *Hercules am Wege der Wollust und Tugend* (program z r. 1641), *Babylonienshaft oder Tragodie aus Daniel III* (program z r. 1646). Celem widowisk było wychowanie moralne młodzieży. Także kazania adwentowe (*Homiliae adventuales*, 1645), które Kaldenbach dedykował gdańszczaninowi Michałowi Bohemiusowi, miały funkcję dydaktyczną.

Prorektor staromiejskiej szkoły królewieckiej pisywał liczne wiersze okolicznościowe i religijne. Wydawał je w formie ulotek lub też całych zbiorów. Jednym z najlepszych wierszy jest, napisany poprawną polszczyzną, panegiryk pt. *Hołdowna Klio albo na Hołd i przysięgę którą [...] Władysławowi IV [...] względem krain pruskich uczynił [...] książę Fryderyk Wilhelm, margrabia magdeburski* (Królewiec 1641). Utwór stanowi świadome nawiązanie do *Proporca* Jana Kochanowskiego. Na odwrocie karty tytułowej pierwodruku znajduje się wiersz pt. *Do sławnej Nacyjey Polskiej. W Hołdowney Klio...* oddał poeta hołd polskiemu królowi, uwznio-

ślił wielkość Polski, ale podkreślał również zasługi margrabiego dla Prus. Siegał pamięcią do czasów Chrobrego i Śmiałego, chwalił Krzyżaków jako krzewicieli chrześcijaństwa. O bitwie pod Grunwaldem nie wspomniał. W kilku wierszach łacińskich opiewał czyny króla polskiego Władysława IV, a po wstąpieniu na tron Jana Kazimierza „witał” nowego władcę radosną odą (*Aquila sive in inaugurationem [...] Joannis [...] Cassimiri Dei gratia Regi — Poloniae [...]*). Tekst wiersza zawarty był w obszerniejszym zbiorze liryków pt. *Lyriconum libri III. Rhythmorum liber I alterque miscellaneorum* (Braniewo 1651). Królowej Cecylii Renacie poświęcił jedną księgę swoich niemieckich wierszy, wśród których znajdują się liczne elegie i moralia (*Deutsche Grab-Gedichte*, Elbing 1648).

Na twórczość Kaldenbacha miała duży wpływ poezja Jana Kochanowskiego, zarówno łacińska, jak i polska. W jednym ze swych wierszy, skierowanych do Henryka Kolbego, wykładowca i prorektor szkoły królewieckiej dokonał parodii pieśni 23., ks. II Jana z Czarnolasu. W 1656 r. Kaldenbach został powołany przez uniwersytet w Tybindze na wykładowcę retoryki i poetyki. Posadę przyjął bez zwłoki, niechęć bowiem do Szwedów skłoniła go do opuszczenia Królewca. W Tybindze wykładał nie tylko poetykę i retorykę, ale też historię. W tym okresie napisał „sztukę rymotwórczą” poezji niemieckiej, którą zawarł w 4 pieśniach — *Poetica germanica seu de ratione scribendi carminis Teutonici* (Nürnberg 1664). Inne nieliczne utwory z tego okresu pod względem artystycznym są słabsze od wierszy pisanych w Królewcu. Kaldenbach odegrał też pewną rolę w dziejach muzyki niemieckiej. Stworzył np. melodie do napisanych przez siebie pieśni *Deutsche Sappo* (Königsberg 1651). Zmarł w Tybindze 16 lipca 1698 r.

Bibliografia

- R. Moeller: *Geschichte des Altstädtischen Gymnasiums zu Königsberg*. Bd. 1. Königsberg 1847, s. 17; Bd. 3. Königsberg 1849, s. 15; S. Kot: *Zaniechania polskie wobec kulturalnej przeszłości Śląska*. „Zaranie Śląskie” 1929, R. 5, z. 4, s. 219; K. Müller-Blatau: *Deutsche Staatenbildung und deutsche Kultur in Preussenlande*. Königsberg 1931, s. 265; H. Barycz: *Ślązacy na Uniwersytecie Jagiellońskim od XV—XVIII w.* Katowice 1935, s. 9; T. Oracki: *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*. Warszawa 1963, s. 126; W. Ogrodziński: *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice 1965, s. 56, 79, 342; E. Rabowicz: *Kaldenbach Krzysztof*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 11. Red. E. Rostworowski, B. Leśnodorski. Wrocław 1965, s. 433; J. Zaremba: *Literatura polska na Śląsku*. Cz. 1. Katowice 1971, s. 25; Biblio-

grafia piśmiennictwa polskiego na Śląsku XVII i XVIII wieku. „Śląski Korbuc”. Red. J. Zaremba. Wrocław 1980, s. 124; R. Sadło: „Hołdowna Klio” Krzysztofa Kaldenbacha. Uwagi o strukturze utworu. W: „Śląskie Miscellanea”. T. 6: *Literatura — folklor*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz i J. Malicki. Kraków 1994, s. 31—42.

Teresa Banaś

KŁAPSIA JAN (1759—1805), pisarz protestancki, kaznodzieja.

Urodził się 29 września w Skoczowie, w rodzinie chłopskiej. Był synem Jana i Zuzanny z Sikorów. Nauki wstępne pobierał w szkole ewangelickiej w Cieszynie. Studia teologiczne odbył w Lipsku w latach 1779—1781, potem powrócił na Śląsk Cieszyński. W r. 1782 powołano go na stanowisko pastora zboru w Białej, lecz funkcji tej nie przyjął. W tym samym roku na pastora obrał go zbór w Jaworzu, ale tym razem urząd ten objął. Było to już po edykcje tolerancyjnym dla protestantów w Austrii, zatem zbory mogły swobodnie rozwijać swą działalność. Jan Kłapsia pełnił obowiązki kaznodziei najpierw w Jaworzu, a od 1800 r. w Cieszynie. Był już wówczas żonaty i miał dwóch synów bliźniaków. W r. 1804 zmarła mu żona — Katarzyna Paulinia — zostawiając sześciolatnie dzieci pod opieką męża.

Kłapsia był jedynym pisarzem ewangelickim, który układał po polsku teksty własne, oryginalne. Inni pastory ówczesni zajmowali się działalnością przekładową. Teksty pastora z Jaworza są nieliczne, ale interesujące. Jedną z książek nosi tytuł: *Modlitwy i rozmyślenia nabożne, pomnożeniu chrześcijaństwa, między ludźmi pospolitemi we wszelkim czasie i różnych potrzebach służące*. Tekst wydano we Wrocławiu w r. 1794 (wyd. nast.: b.m. 1887). Pismo to zawiera dwa dodatki. Pierwszy nosi tytuł *Krótko o należywym ćwiczeniu dziatek nauka*, a drugi — *Krótki zbiór historii chrześcijańskiej religii*. Nauka „o ćwiczeniu dziatek” ma formę małego traktatu pedagogicznego, napisanego w duchu idei oświeceniowych. Autor przeciwny jest obłudzie religijnej i zakłamaniu, uważa, iż dziecko bardzo szybko wyczuje fałsz dorosłych, dostrzeże też rozmiękanie się teorii z praktyką życiową niektórych ludzi. Toteż uczyć trzeba dzieci osobistym przykładem godziwego życia. Należy kształtować od wczesnych lat charakter dziecięcy: wyrabiać obowiązkowość, przemawiać do rozsądku. Zdecydowanie sprzeciwia się pisarz straszeniu dzieci, np. upiorami. Dodatek drugi stanowi zarys dziejów kościelnych, ujętych z punktu widzenia ewangelickiego duchownego. Piszący uważa zatem, że wy-